

ΑΙ ΕΤΑΙΡΑΙ

ΕΝ ΤΗ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑ

ΣΩΣ ἡ μικρολόγος σεμνοτυφία, ἡ ἐξου-
χίζουσα τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς
δημοσίας ἠθικῆς καὶ ἀμβλυωποῦσα πρὸς
τὴν οὐσιαστικὴν καὶ πραγματικὴν αὐ-
τῆς ἔννοιαν, ἀποστρέψῃ σύνοφρος τὸ
βλέμμα ἀπὸ τῶν βραχειῶν ᾧδε γραμ-
μῶν, ἀποθαρρυνομένη ἐκ τοῦ δυσήχου καὶ
παρατόλμου τίτλου τῆς πραγματείας
ταύτης. Δι' ὅσους ἀξιοῦσιν ὅτι τὸ ἰδανι-
κὸν τῆς γυναικὸς δὲν ἐκτείνεται πέραν
τῆς φιλίας τοῦ οἴκου, ἀλλ' ἐγκτείνεται παρὰ
τὴν χύτραν τοῦ μαγειρείου καὶ τὴν ἡλα-

κάτην, θέλει ἴσως φανῆ παράδοξον ὅτι μίᾳ τῶν ὠραιότερων καὶ θελκτι-
κωτέρων ἀπόψεων τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστὶν ἀλη-
θῶς ἡ πλήρης λαμπρότητος καὶ ἠθικοῦ ἐνίοτε μεγαλείου ἠθιογραφία τῶν
ἀρχαίων ἐταίρων, εἰς ἃς ὀφείλεται ἡ πρώτη λύσις τοῦ προβλήματος τῆς
γυναικὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ κοινωσίᾳ, ἥτοι ἡ ἐκ τῆς ἀφανείας τοῦ
οἴκου ἠθικὴ αὐτῆς καὶ πνευματικὴ ἐμφάνισις καὶ δρᾶσις, ἥτοι ἡ ἀποκά-
λυψις τοῦ εὐγενεστέρου προορισμοῦ αὐτῆς ἐν τῷ βίῳ. "Ἄν μὴ ἡ ἠθικὴ,
ἐν τῇ στενῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ, πάντως ὅμως ὁ πολιτισμὸς, ὁ βραδύτερον καὶ
ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἰδίως χρόνοις ἀξίων νὰ ἐξιῶσῃ διὰ τῆς προσωπικῆς
ἐλευθερίας ἀμφοτέρω τὰ φῦλα, ὀφείλει τὴν πρώτην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν
χειραφέτησιν τῆς γυναικὸς εἰς τὰ ἀσφαλῆ διδάγματα τῆς ἐκ τοῦ βίου τῶν
παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαίων ἐταίρων κοινωνιολογικῆς καὶ ἠθολογικῆς μελέτης.

Καὶ ἀληθῶς.

Παρά τοῖς ἀρχαιοτάτοις Ἑλλησι καὶ μέχρι τῶν χρόνων ἔτι τῆς ἀκμῆς, ἦτοι τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος, ἡ γυνὴ οὐδεμίαν ἀπολύτως θέσιν εἶχεν ἐν τῷ δικαίῳ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ οὐδ' ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῷ ἀκόμη. Ἀπὸ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Σιμωνίδου μέχρι τοῦ μισογύνους Εὐρυπίδου ἡ γυνή, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν τυραννικὴν καὶ βάρβαρον δεσποτείαν τοῦ ἀνδρός, οὐδαμῶς ἦν ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων κατὰ τὰς στοιχειώδεις τοῦλάχιστον ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Τούναντίον ἦν ὃν ἀπρόσωπον, ἀντικείμενον περιφρονησεως ἐσχάτης, συνεξομιούμενον πρὸς τὰ λάφυρα τῶν κατακτητῶν, κεκτημένον δ' ἀπλῆν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν. Ἐγεννᾶτο καὶ ἐθνησκεν, ὡς ζῳόφυτον, ἐν τῇ πνιγερᾷ ἀτμοσφαιρᾷ τοῦ γυναικωνίτου ἄνευ εὐγενεστέρως πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτενεργείας. Ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν ἀγώνων, ἡ γῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, αἱ εὐγενεῖς ὁρμαὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος ἦσαν ἐννοικι πάντα ἀνέφικτοι εἰς τὴν γυναῖκα, τὸ δὲ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ διαλύσῃ τὴν πυκνὴν τοῦ γυναικωνίτου ὁμίχλην, ὅφ' ἦν ἐμπαρίνετο ἀσκόπως ἡ λεπτοφυΐα τῆς γυναικείας φύσεως. Ὁ γάμος καθὸ μὴ τελειούμενος διὰ τῆς ἀμοιβαίας συναισέσεως, ἦν ἀπλῆ αἰτιολόγησις τῆς πατρότητος τῶν τέκνων, πρὸς διάσωσιν τῆς ὁποίας, ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τὴν ῥήτραν τοῦ Ἀθηναίου, καθιερώθη ἡ μονογαμία τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Κέκροπος, ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς ἀσιατικοῖς λαοῖς ἀνεγνωρισμένης πολυγαμίας. Καὶ μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐφεξῆς ὁ γάμος ἀφεώρα κυρίως εἰς τὸ γνησίως παιδοποιεῖν. (1) Ἴσως δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἀφανῆ θέσιν τῆς συζύγου δὲν ἠθελεν εἶχει ἡ γυνή, ἐὰν μὴ ὡς δικαιολογικὴ αὐτῆς αἰτία δὲν ἐφέρετο προσέτι καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἀλλ' ὅποιαν ἀνατροφὴν ἠδύνατο νὰ μετέλθῃ ἡ γυνή, ἐστερημένη οὕτως ἂν παντὸς ἠθικοῦ συναίσθηματος, μηδεμίαν δ' ὡς ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ αὐτῆς κεκτημένη ἐπίγνωσιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου; Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἡ διαπαιδαγωγίσις τῶν τέκνων ἀπέκειτο τὸ πλεῖστον τῇ πολιτείᾳ, εὐρυτάτην ἐπ' αὐτῶν ἀσκούση δικαιοδοσίαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ γάμος ἦν ἀπλοῦν ἀγοραπωλησίαις συνάλλαγμα, καθ' ὃ ὁ ἀνὴρ ἀπέτινε τὸ τίμημα τῆς γυναικός, μεθ' ἧς συνεζεύγνυτο. Ἐσήμαινε τυφλὴν ὑποταγὴν καὶ διακονίαν τῷ ἀνδρὶ, ἡ δὲ γυνή, καὶ περ βραδύτερον εὐμοιρήσασα τοῦ δικαιώματος τῆς πολιτίδος, τοῦ μετέχειν δηλονότι τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀπὸ

(1) Δημοσθ. κ. Νεαίρας 6. 175.

τῆς πόλεως τιμῶν καὶ κληρονομικῆς μερίδος ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς περιουσίας, διετέλει οὐχ ἥττον ἐν τῷ οἴκῳ ἄνευ ἰδίας βουλήσεως, ἄνευ προσωπικότητος καὶ ἠθικῆς αὐτοπαρξίας κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ υἱοῦ πολιτισμοῦ. Ἐντεῦθεν ἂν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διέπρεψαν ἐν τε τῷ στρατιωτικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ, ἐν τε τῇ τέχνῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, ἠλεκτριζόμενοι ἐκ τῆς ἀπὸ τούτων δόξης, ἥκιστα ὅμως ἐφημίσθησαν ὡς σύζυγοι, διότι ἠγνόουν, ὡς εἰκόσ, τὰ ἡδέα θέλγητρα τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τὰς ἀρρήτους ἐκείνας τῆς ψυχῆς ἀπολαύσεις, ἃς ἐξασφαλίζει μόνη ἡ ἠθικὴ προσομοίωσις τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἡ εἰκὼν δὲ τῆς Ἐανθίππης περιλουούσης δι' ὕβρεων καὶ ῥευστῶν δυσωνύμων τὴν φιλοσοφικὴν κάραν τοῦ Σωκράτους, ἐστὶ καθόλου χαρακτηριστικωτάτη τοῦ παρ' ἀρχαίοις οἰκογενειακοῦ βίου.

*
*
*

Ἵπὸ τοιοῦτους παραλόγους ὄρους, ἐναντιούμενους πρὸς τε τοὺς φυσικοὺς καὶ ἠθικοὺς νόμους, ἡ ἀφόρητος δουλεία τῆς γυναικὸς ἐπόμενον ἦν ν' ἀγάγη εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον καὶ νὰ ἐπενέγκῃ κοινωνικὰς ἀνωμαλίας. Ἡ γυνὴ ὤφειλε νὰ ἐκλέξῃ ἐπὶ διλήμματος. Μέσος ὄρος δὲν ὑπῆρχεν. Ἐνδὸν μὲν τοῦ οἴκου ἡ ταπεινώσις τῆς δουλείας καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς, πέραν δὲ τῆς φλιάς αὐτοῦ τὸ φῶς καὶ ὁ ζωογόνος ἀήρ τῆς ἐλευθερίας. Διψῶσα ἔρωτος—διότι ὁ ἔρωσ δὲν ἠδύνατο νὰ συνδέῃ τοὺς συζύγους, ὧν αἱ σχέσεις ἦσαν ὡς κατακτητοῦ πρὸς δούλην—διψῶσα εὐγενεστέρων ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν ἀπολαύσεων, ἠναγκάσθη νὰ ἀποσκιοτήσῃ τοῦ οἴκου καὶ νὰ τραπῇ ἐναντίαν ὁδόν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτὸς βαρέως ἔφερε τὴν ἠθικὴν ἐν τῷ οἴκῳ ἐρημίαν ἴσῃν πρὸς τὴν ἔρημον ἔρωτος ἀληθοῦς καὶ φίλτρων ἀγίων ψυχῆν αὐτοῦ. Καὶ ναὶ μὲν μεταγενέστερον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἠθικωτέρας τῶν πατριαρχικῶν οἰκογενειῶν διαμορφώσεως, ὁ ἀνὴρ ἐσέβητο καὶ ἐτίμα τὴν νόμιμον μητέρα τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐπήγαζε μᾶλλον ἐκ τοῦ πρὸς τὴν πολιτεῖαν σεβασμοῦ. Ἡ γυνὴ ἐστερημένη μορφώσεως ἦθους, πνεύματος, αἰσθήματος, ἐπῆρκει μὲν εἰς τὰς ὕλικὰς τοῦ οἴκου θεραπείας (1) ἠδυνάτει ὅμως νὰ πληρώσῃ τὸ κενὸν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ὁσάκις δὲν ἠσχολεῖτο εἰς τοὺς πολέμους καὶ τὴν πολιτικὴν τύρβην, πλήττων καὶ ἀνιῶν ἠσθάνετο τὴν ψυχολογικὴν ἀνάγκην

(1) Ἡρόδ. 1, 137. — Πλάτ. Νομ. 7. 808. — Ἀριστοτ. Λυσιστρ. 327. — Ξενοφ. Οἶκον. 7, 6.

τοῦ μετ' ἐλευθερίων γυναικῶν προσεταιρισμοῦ, παρ' αἷς τὸ κάλλος, ὁ ἔρως, ἡ χάρις, ἡ δύναμις τοῦ φρονήματος, αἱ εὐγενεῖς ὁρμαὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φαντασίας, ἡ μόρφωσις τοῦ ἥθους, ἐπλήρουν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀσυνήθους τινὸς εὐδαιμονίας, ἧτις βαθμηδὸν ἀπεξένου αὐτὸν τῆς συζυγικῆς ἐστίας. Τοιαύτην λοιπὸν ἔσχε τὴν ἀρχὴν ἡ κοινωνικὴ ἐμφάνισις τῶν ἑταϊρῶν, ἐπικληθεισῶν οὕτως ὡς ἐκ τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς ἐν ἀρχῇ καὶ αἰσθηματικῆς μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπικοινωνίας. Ὁ Δημοσθένης ἐποίειτο διακρίσιν μεταξὺ ἑταϊρῶν καὶ παλλακίδων, λέγων δὲ «τὰς μὲν ἑταῖρας ἡδοῆς ἕνεκ' ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος» ἐνόει ἀναμφιβόλως τὴν ἐκ τοῦ ἥθους, τῆς χάριτος, τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς λεπτῆς αἰσθητικῆς ἡδοῆν, καὶ οὐχὶ τὴν ἐξ ἐνόστιμου καὶ ἐπὶ μισθῷ ἐπιζητουμένην. Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη διὰ τοῦ χρόνου αἱ ἑταῖραι περιῆλλον εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀκολάστον ἐκείνων γυναικῶν, τὰ ὅποια ἐξεμίσθουν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὑπὸ τὰς στοὰς τῆ κάλλη τοῦ σώματος αὐτῶν, πάλιν ἐν τούτοις ὁ βίος τῶν περιεῖχε τοσαύτην ἐπίσημη λαμπρότητα καὶ γοητείαν, ὥστε ἐξήγνιζεν εἰς τὰ ἴδια ματα τοῦ πλήθους καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ αἶσχος, ἐν ᾧ ἐκυλιότο.

* *

Ἐκτοτε χρονολογεῖται ἡ περίοδος τῶν διασῆμων ἑταϊρῶν, ἧς τὰς σελίδας καλλύνουσι τὰ ὀνόματα τῆς Σαπφούς, τῆς Ἀσπασίας, τῆς Μελίτιτις, τῆς Λαΐδος, τῆς Φρόνης, τῆς Λαΐνης, τῆς Λάμιας καὶ τοσοῦτων ἄλλων ἐπὶ κάλλει καὶ παιδείᾳ ἐλευθερίων γυναικῶν, αἵτινες ἀκαταμάχητον ἐξήσκησάν γόητρον ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος καὶ ἐφείλυσαν τὴν ὑπόληψιν τῶν περιφανεστέρων τῆς ἐποχῆς ἀνδρῶν. Ἡ φήμη τῶν μᾶλλον διασῆμων ἐπὶ πνευματικῇ μορφώσει καὶ ἐξόχῳ κάλλονῃ ἐφέρετο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τοῦ γνωστοῦ τότε πεπολιτισμένου κόσμου. Ὅθεν διήρχοντο κατέλειπον τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκπληξιν, ὡς τὰ φωτεινὰ μετεωρα, τὰ διαγράφοντα ἐν τῷ στερεώματι ἀκτίνομα θάμβους καὶ μαγείας. Οἱ βασιλεῖς ἐστρώωνον πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἀβροῦς τῶν πόδας τὰς ἑαυτῶν πορφύρας, οἱ στρατηγοὶ ἐμοίραζον μετ' αὐτῶν τὰς στρατιωτικὰς δάφνας, καὶ οἱ ποιηταὶ περιέρρανον δι' ἀνθέων καὶ ἐξύμνον δι' ἄσματων τὴν μυροβόλον ἀληθῶς ὑπαρξίν αὐτῶν. Ῥήτορες, καλλιτέχναι, φιλόσοφοι, πολιτικοί, ἡγεμόνες, ἐθάμιζον ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἑταϊρῶν, ὧν ἕκαστος μετεβάλλετο εἰς μικρὰν μονοῦ Ἀκαδημίαν, ἐνθα συνεζητοῦντο τὰ σοβαρώτερα ζητήματα, τὰ ἐπασχολοῦντα τὸ φιλοσοφικὸν καὶ ἐπι-

στημονικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος. Ὑπὸ τὰς στοάς τῶν αὐλῶν, ἐπὶ τῶν διανθῶν ἀνδρῶν καὶ ὑπὸ τὰ σύσκια φυλλώματα τῶν κήπων των συνωστίζοντο ἀλλεπάλληλοι θαυμασταί, ἐνωτιζόμενοι ἀπλήστως τῶν μεστῶν ἐννοίας καὶ ὕψους λόγων ἀπὸ τῶν ἀβρῶν ἐκείνων γυναικείων χειλέων, ἀφ' ὧν ἀπέρρεεν ἐξίσου ἢ μέθη τοῦ ἔρωτος, ἢ χάρις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ἢ ἀγαθότης. Τὰ πολυπλοκώτερα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, αἱ περὶ καλοῦ καὶ τέχνης θεωρίαι, αἱ ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ τῆς μεταφυσικῆς, τὰ δυσχερέστερα τῆς πολιτικῆς θέματα ἀνεπτύσσοντο, συνεζήτοῦντο καὶ ἐλύοντο ἐν ταῖς ἀπαραιμίλλοις αὐτῶν συναναστροφαῖς καὶ κατὰ τὰ πολυδαίδαλα συμπόσια, ἃ περιελάμπρυνεν ἡ φιλοκαλία, ὁ ἔρωσ, ἡ πολυτέλεια, ἡ εὐφυΐα, ἡ ἀπτικωτέρα χάρις.

* *

Οὕτωςεἰ βαθυμηδὸν ἤρημοῦτο ὁ οἶκος, διότι οἱ κράτιστοι τῶν ἀνδρῶν συνεχρωτίζοντο ἑταίραις, μεθ' ὧν διήνουν τὸν βίον αὐτῶν. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ σεμνότυφοι τῶν τότε ἠθικολόγων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιστώσι κατὰ τοῦ κράτους τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς γοητείας τῶν ἑταίρων. Ὁ Ἰσοκράτης ἤρᾳτο τῆς ὠραίας Μετανείρας καὶ ἐπὶ τῶν ἠδυπαθῶν εἶτα κόλπων τῆς Λαγίσκης συνέγραψε τοὺς ῥητορικωτέρους τῶν λόγων του. Ὁ Πλάτων ἔγραψεν ἴσως τὸ *συμπόσιον* καὶ τὸν *Φαίδωνα* ὑπὸ τὰ ἠδυπαθῆ τῆς Ἀρχεανάσσης βλέμματα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐφιλοσόφει εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς περικαλλοῦς Ἑρπυλλίδος. Ὁ Περιάνδρος, ὁ τῆς Κορίνθου τύραννος, εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἐπὶ συνέσει ἐν ἀρχῇ διαφημισθεὶς, ἐγένετο ἔκφρων ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, ἄμικ ὡς εἶδε τὴν ἑταίραν Μέλισσαν ἀναμπέχονον καὶ μονοχίτονα, προβάλλουσαν εὐμελῆ καὶ ῥοδοθαφῆ τὰ στέρνα, καὶ ὡς ἠκροάσθη τῆς ἐπαγωγοῦ αὐτῆς λαλιᾶς. Ὑπερίδης ὁ ῥήτωρ συνέζη ἐν Ἀθήναις μετὰ τῆς ὠραίας Μυρρίνης, βιούσης πολυτελέστατα, καίτοι εἶχε μεμισθωμένας διαρκῶς ἐν Πειραιεῖ μὲν τὴν καλλιπυγον Ἀρισταγόραν, ἐν Ἐλευσίνῃ δὲ τὴν εὐόφθαλμον καὶ δροσερὰν Φίλαν. Ὁ Λυσίας ἤρᾳτο ἐμμανῶς τῆς καλλιτώμου Λαγίδος καὶ τὸν Ἀνάξαρχον, ἐκ τῆς σχολῆς τῶν λεγομένων *Εὐδαιμονικῶν*, ὄνοχοίε γυμνῆ παιδίσκη πρόσηθος. Ὁ Ἀρίστιππος, ὁ ἐκ τῶν ἑταίρων τοῦ Σωκράτους, ὁ ἰδρυτῆς τῆς Κυρηναϊκῆς κληθείσης αἰρέσεως, τῆς ἀξιούσης τὴν ἠδυπάθειαν ὡς τελικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς, συνεβίου ἀναφανδὸν καὶ συνεφιλοσόφει μετὰ τῆς περιωνύμου Λαίδος, ἧς περιπαθῶς ἠράσθη, καταγοητευθεὶς ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτῆς πλεονεκτημάτων καὶ ὁ ῥήτωρ Δημοσθένης, καίπερ μετὰ πικρίας

στηλιτεύσας τὴν ἠθικὴν ἐκ τοῦ ἀκολάστου βίου ἐκλυσιν ἐν τῷ κατὰ τῆς Νεαίρας δριμυτάτῳ αὐτοῦ λόγῳ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν.

Ὁ Σοφοκλῆς, γεγενηκὼς ἤδη ἡράσθη τῆς Θεωρίδος, βραδύτερον δὲ ἠλώθη τέλεον ὑπὸ τῶν θελγῆτρων τῆς Ἀρχίππης, ἧς ὁ προκατοχος ἐραστῆς Σμικρίνης, κατειρωνεύμενος αὐτῆς, κατὰ τὸν Ἀθηναῖον, ὁσάκις ἠρωτᾶτο ὑπὸ τῶν φιλοσκωμῶνων φίλων τί πράττει ἢ Ἀρχίππη· «ὡσπερ αἱ γλαῦκες ἐπὶ τάρου κᾶθηται» ἀπεκρίνετο, ὑπαινιττόμενος τὸ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν ἡδονῶν ἐτοιμοθάνατον σαρκίον τοῦ περικλοῦς τραγωδιοποιῦ. Ὁ Θεμιστοκλῆς πρὶν ἢ εἰσέτι οἱ Ἀθηναῖοι τραπῶσιν εἰς ἐκβακχεύσεις καὶ ἀφροδισιατικούς, περιήγαγεν ἐντὸς πολυτελοῦς τεθρίππου, διελκύνων διὰ τοῦ Κερραμεικοῦ πληθούσης τῆς ἀγορᾶς, τὴν Λάμιαν, τὴν Σκιώνην, τὴν Σάτυραν καὶ τὴν Νάννιον. (1) Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης περιῆγε μεθ' ἐαυτοῦ κατὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς πορείας τὴν ἐξ Ἀθηῶν Θεοδότην καὶ τὴν περικαλλεστάτην Τιμάνδραν (2) τὴν Κορινθίαν, μητέρα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πλείστων συγγραφέων, τῆς ἐξόχου Λαΐδος. Καὶ αὐτὸς δ' ἔτι ὁ Εὐρυπίδης ὁ τραγωδός, περὶ οὗ ἐπιστεύετο ὅτι ἐμίσει ἀπὸ πεποιθήσεως τὰς γυναῖκας, διῆγε βίον ἀνεύμενον μετὰ ἐταίρων, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Σοφοκλῆς χλευάζων τὴν ἀνακολουθίαν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀντιζήλου του, ἔλεγε πολλάκις ὅτι ὁ Εὐρυπίδης «ἦν μισογύνης ἐν ταῖς τραγωδίαις, ἐπὶ τῆς σκηῆς, φιλογύνης δ' ἐν τῇ εὐνῇ καὶ εἰς τὰ παρασκῆνια.» Πενταχόθεν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεῖς, ἡγεμόνες, στρατηγοὶ, κατακτηταὶ πόλεων, συνέρρον ἐν Κορίνθῳ καὶ Ἀθήναις, ὅπως θαυμάσωσι καὶ ἀπολαύσωσι τῶν πολλαπλῶν θελγῆτρων τῶν περιφανῶν τούτων τέκνων τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ ἔρωτος, ἀποκομίζοντες πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν τὰ πλουσιώτερα τῶν λαφύρων καὶ τὰ τιμαλφέστερα τῶν δώρων, εἰς χρυσόν, εἰς πολυτίμους λίθους, εἰς ἐλεφαντουργήματα, εἰς βαρύτιμα ἡφαισμακα καὶ εἰς ποικίλα προϊόντα τῆς τέχνης καὶ τῆς φύσεως κάλλιπτα. Ὁ Ἄρπαλος, κατασυλῆσας πολλὰ τῶν χρημάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ καταφυγὼν εἰς Ἀθήνας κατηνάλωσεν ἀμύθητον χρυσίον μετὰ τῆς ἀβροσάρκου εὐφροεστάτης ἐταίρας Πυθιονίκης, ἧς θανούσης ἴδρυσε πολυτάλαντον μνημεῖον ἐκ πεντελησίου λίθου παρὰ τὴν ἱερὰν ἀπ' Ἀθηῶν εἰς Ἐλευσίνα ὁδὸν, σωζόμενον, εἰ μὴ ἀπατώμεθα, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος. Ἐτερον δ' ἐπίσης καλλιμάρμαρον μνη-

(1) Ἄθ. τομ. III. 45 (2) Πλουτ. Ἀλκιβ. Παράβ. καὶ Ἄθ. 3.—

μείον ἀνήγειρε βραδύτερον ἐν Βαβυλῶνι, ὢν ἀμροτέρων ἢ δαπάνη ἀνήρχετο εἰς τὸ μυθῶδες ποσὸν τῶν διακοσίων ταλάντων. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Πυθιονίκης, ἤρασθη τῆς χαριστάτης Γλυκέρας, ἧς πρὸς τιμὴν εἶχε στήσει εἰκόνα χαλκοῦ ἐν Ῥωσῶ τῆς Συρίας.

Δημήτριος, ὁ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἀπόγονος, διήγεν ἐν πολυτελεστάτῃ τρυφῇ μετὰ τῆς ἐκ Κορίνθου ἐταίρας Ἀρισταγόρας· εἰς δὲ τοὺς Ἀρεοπαγίτας, παρατηρήσαντας αὐτῷ ὅτι δεόν νὰ ζῆ σεμνὸν καὶ οὐχὶ ἐκδεδιτημένον βίον, ἀπήντησε τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικώτατα· «Ζῶ ἐλευθερίως, ἐταίραν ἔχω τὴν καλλίστην, ἀδικῶ οὐδένα, πίνω οἶνον Χίον, καὶ ἐκ τῶν ἐμῶν ἀναλίσκω προσόδων, οὐχὶ δ' ὡς ὑμῶν ἔνιοι, δεκαζόμενος ζῶ καὶ μοιχεύων». Τοσοῦτον δ' ἠγάπα καὶ ἐσέβετο τὴν κορινθίαν, ὥστε τελουμένων ποτὲ τῶν Παθηναίων ἔστησε τῇ Ἀρισταγόρῃ ἐπίτιμον ἰκρίωμα ἐγγὺς τῶν Ἑρμῶν, μείζον τούτων τὸ μέγεθος, ὡς ἄλλοτε ἐν Ἐλευσίνι κατὰ τὴν πομπὴν τῶν μυστηρίων ἔθηκεν αὐτῇ θρόνον παρὰ τὸ ἀνάκτορον. Φίλιππος ὁ Μακεδὼν καταθελχθεὶς ἐκ τοῦ κάλλους Φιλίνης τῆς ὀρχηστρίδος, συνεβίωσεν ἐπὶ μακρὸν μετ' αὐτῆς, ἐξ ἧς ἔτεκε τὸν Ἀριδαῖον. Ὁ Ἀντίγονος ἐλάτρευε παραφόρως τὴν Δημῶ, ἣ δὲ μεγαλοφυΐα Πύρρου, τοῦ τῆς Ἡπείρου βασιλέως, ἔκλινε παρὰ τὰ γόνατα τῆς περικαλλοῦς ἐταίρας Τίγριδος τῆς Λευκαδίας. Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ὁ μεταξὺ τῆς μέθης πολέμων καὶ τῆς μέθης τῶν ἐρώτων ἀναλώσας τὸν βίον ἤρασθη τῆς Δημοῦς, τῆς Λεαίνης, τῆς Μανίας καὶ ἄλλων, ἀπεθέωσε δὲ διὰ τοῦ σφοδροῦ αὐτοῦ ἔρωτος τὴν διάσημον Λάμιαν, αὐτὸς ὁ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀποθεωθεὶς, ἐπιλαθόμενος τῆς φωτοβόλου δόξης εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς γοήτιδος ἐταίρας. Ἡ Ἀγαθόκλεια ἐξήσκει τοιαύτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Φιλοπάτορος Πτολεμαίου, ὥστε κοινῶς ἐπιστεύετο ὅτι εἰς ταύτην ὠφείλετο ἡ ἀνατροπὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ὁ μετὰ τὸν Πτολεμαῖον βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Φιλαδέλφος πλείστας ἔσχεν ἐταίρας, ἐν αἷς καὶ τὴν Ἀγαθόκλειαν καὶ τὴν Στρατονίκην, ἧς πλούσιον ἠγείρετο μνημεῖον ἐγγὺς τῆς πρὸς τὴν Ἐλευσίνα διηκούσης παρακτίου ὁδοῦ. Πτολεμαῖος ὁ τοῦ Φιλαδέλφου ἔσχεν ἐταίραν τὴν καλλίσφυρον Εἰρήνην, ἧτις, ὅτε οὗτος ἐν Ἐφέσῳ ἐπιβουλεύμενος κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Θρακῶν, συγκατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος καὶ συναπέθανεν ἡρωϊκῶς μετ' αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ, οὐ μόνον παρὰ ταῖς ἐταίραις τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς περιωπῆς, ταῖς ἐπὶ ἀριστοκρατικῆ πνεύματος καὶ ἠθους διαπρεπούσαις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐταῖς ἔτι ταῖς μισθούσαις τὸ ἑαυτῶν κάλλος

ἀνεύρισκέ τις ἠρωϊσμὸν ψυχῆς ἀσυνήθη καὶ λεπτότητα ἠθικοῦ αἰσθή-
ματος, οἶαν ἴσως μάτην ἤθελεν ἐπιζητήσει τις καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς
ἔτι χρόνοις τοῦ καυχησιολόγου πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς προσόδου.
Ἄλλ' οὐδ' ἦτο ἄπορον, ὅτι ἀπὸ τῶν ἐμπίσθων αὐτῶν χειλέων, ἃ ἐμόλυνον
τὰ ἀγοραῖα τοῦ ὄχλου φιλήματα, ἐξήρχοντο συνήθως λόγοι θαυμάσιοι,
ὑπὸ δὲ τὰ τρυφηλὰ στήθη, δι' ὧν διήρχετο τὸ πλῆθος ἐκθακχευόμενον,
ἐπαλλον οἱ ἀγιώτεροι παλμοὶ, ἀφοῦ ἡ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια, οὐχὶ δ' ἡ
τέχνη καὶ ὁ ψευδὴς βίος, ὑπῆρχεν ὁ κάλλιστος σύμβουλος τῶν αἰσθη-
μάτων καὶ τῶν ἔργων των. Μυρτώ ἡ Φωκαῖς, ἡ προσφιλὴς ἑταῖρα τοῦ
Κύρου, ὃν συνηκολούθει εἰς τὰς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐκστρατείας,
ἠρυσία ἐξ αἰδοῦς ἐπὶ τῇ θείᾳ τῶν ἀσέμνων θέσεων, ἃς εἰς τὰ ἀνάκτορα
ἐλάμβανον ἐνώπιον τοῦ βασιλέως αἱ παλλακίδες τοῦ γυναικωνίτου
ὅπως καταστῶσιν ἐπαγωγότεραι καὶ μᾶλλον ἀξιέραστοι εἰς τὰ ὄμματα
αὐτοῦ. Τοσοῦτον δ' ἐπὶ κάλλει καὶ σοφίᾳ ἐκλείζετο, ὥστε ὁ Κύρος με-
τωνόμασεν αὐτὴν ἐπαξίως Ἀσπασίαν πρὸς τιμὴν τῆς ἐξόχου ὁμωνύμου
ἑταίρας τῶν Ἀθηῶν. Ὁ Αἰλιανὸς ἐν τῇ *Ποικιλῇ Ἱστορίᾳ*(¹) αὐτοῦ
ἀφιερῶι ὀλοκλήρους σελίδας εἰκονίζων ἐνθουσιωδῶς τὴν ἀπαράμιλλον
εὐμέλειαν τοῦ σώματος, τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ χάριν τοῦ ἤθους καὶ τὴν
πνευματικὴν διαύγειαν τῆς Φωκαίδος Μυρτώος.

* *

Οὕτωςεἰ λοιπὸν λεληθότως καὶ ὑπὸ τὴν μοιραίαν φορὰν τῶν ἀνα-
πορεύτων βαθμηδὸν κοινωνικῶν παραλλαγῶν, οἱ ὄροι τῆς δημοσίας
ἠθικῆς μετετέθησαν ἐναλλάξ, ἢ—ἀκριβέστερον εἰπεῖν—ὑπέστησαν σύγ-
χυσιν ἐν τῇ συνειδήσει καὶ τῷ πνεύματι τοῦ πλήθους, ὅπερ ἀπεθαύ-
μαζε καὶ ἐτίμα τὰς ἐλευθερίους γυναῖκας καὶ ἐπεπόθει τὴν μετ' αὐ-
τῶν συναναστροφὴν πλειότερον ἢ ὅσον τὴν τῶν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς
οἰκογενειακῆς τιμῆς καταδεδικασμένων εἰς τὴν ἀφάνειαν τοῦ οἴκου. Τὸ
ἐκ συνθήκης κοινωνικῆς ὑπολαμβάνομενον αἶσχος ἡμνηστεύετο ὑπ' αὐ-
τῶν τούτων τῶν ἐπισήμων ἐν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ πολιτείᾳ ἀν-
δρῶν, τιμῶντων ἄλλως τε διὰ τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἀπροκα-
λύπτου συμβιώσεως τὰς ἑταῖρας, ὧν συμμετεῖχον τῆς τρυφῆς καὶ τῆς
ἀκολασίας. Ἐὰν δὲ ἠρνοῦντο νὰ νομιμοποιήσωσι διὰ τοῦ γάμου τὸν μετὰ
τῶν ἐλευθερίων γυναικῶν στενὸν αὐτῶν σύνδεσμον, τοῦτο ἀποδοτέον
οὐχὶ εἰς εὐγενεστέραν ἠθικὴν αἰτίαν, ἀλλ' εἰς ἑτέραν τοῦ νόμου καὶ τῆς

(¹) Ποικ. Ἱστορ. IB', 117.

πολιτείας ἀπαίτησιν, καθ' ἣν ἡ παιδοποιία, ὡς ἐρρήθη ἐν ἀρχῇ, ἔδει νὰ ᾗ γνησία καὶ ἡ πατρότης τῶν τέκνων νομίμως ἀνεγνωρισμένη. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν κυρίως ἀφείρα ἡ αὐστηρὰ ἐπαγρύπνησις ἐπὶ τῆς συζυγικῆς ἐστίας καὶ αἱ δρακόντειοι περὶ μοιχείας διατάξεις τῆς πολιτείας. Ὁ Αἰλιανὸς⁽¹⁾ διηγεῖται ὅτι ἐν Θεσπιαῖς μοιχὸς τις συλληφθεὶς ἤχθη δεδεδεμένος διὰ τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τὴν περιτρήνησιν καὶ τοὺς ἐμπτυσμοὺς τοῦ πλήθους, ἐπίσης δ' ἕτερος ἀπεβλήθη ὡς ἄτιμος ἐκ Γορτύνης ἐπὶ τῇ αὐτῇ πράξει. Ὁ Αἰσχίνης ἀναφέρει⁽²⁾ ὅτι ἀνὴρ τις εὐρὼν τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα οὐ καλῶς διαφυλάξασαν τὴν ἡλικίαν μέχρι γάμου, ἐγκαταφοκοδόμησεν αὐτὴν ζῶσαν εἰς ἔρημον οἰκίαν. Καὶ ὁμοῦς βαθμηδὸν αἱ διατάξεις αὗται ἀπέμειναν ψιλὸν γράμμα τοῦ νόμου καὶ ἄνευ πρακτικῆς σημασίας ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει, ἀφοῦ ὁ Τιμόθεος, ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς, ἐκαυχᾶτο ὅτι, εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτοῦ συνήρχετο ἑταίρα, δὲν θὰ ἦτο υἱὸς τοῦ Κόνωνος. Ἀλλὰ μήτοι ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο τέκνον τῆς ἑταίρας Ἀθρότονον καὶ ὁ Ἀριστοφῶν ὁ ῥήτωρ τῆς Χορηγίδος; Οὐ μόνον λοιπὸν ἠείχοντο τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν ἐλευθεριαζουσῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπεθαύμαζον καὶ ἐτίμων διὰ τῆς ἀδικλείπτου πρὸς αὐτὰς συναναστροφῆς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν καὶ δι' ἄλλων μυρίων τρόπων. Μνημεῖα πολυτελῆ ἠγείροντο αὐταῖς καὶ τρίποδες καὶ εἰκόνες ἐκ χαλκοῦ, καὶ ἐκρίσματα ἐπίτιμα ἐν ταῖς πομπαῖς ἀφιερῶντο, βασιλείων δὲ τιμῶν ἠξιοῦντο αὗται εἰς τὰς αὐλὰς τῶν βασιλείων καὶ ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας. Πολλοὶ ποιηταὶ ἐπέγραψαν τὰ δῶρα αὐτῶν δι' ὀνομάτων γνωστῶν ἑταίρων, ὡς ἡ *Θαῖς* τοῦ Μενάνδρου, πρὸς τιμὴν τῆς ὁμωνύμου ἑταίρας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ *Κοριαννὴ* τοῦ Φερεκύδους καὶ ἄλλα ἄλλως.

* *

Ἄλλως τε οἱ ἀρχαῖοι ἐλάτρευον τὸ κάλλος ἐν ὅλῃ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως ὡς ἀπὸ τῶν θεῶν καταγόμενον. Ἐν Ἡλιδί ἔτελεῖτο ἀγὼν περὶ κάλλους καὶ βραβεῖα ἐτίθεντο τοῖς ἀριστεύουσιν. Ἐν Σπάρτῃ ἔθεοποιούσιν τὸ κάλλος, διότι μόνον ἐκ τοῦ γάμου ὠραίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀπεξεδέχοντο καὶ τέκνα ῥωμαλέα, γενναῖα καὶ μεγάλωφρα, διότι ἐπίστευον ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ συνεπήγετο καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ἔννοιαν. Ὅτε δὲ ὁ Ἀρχέδαμος προείλετο ἀντὶ ὠραίας γυναικὸς πλουσίαν δυσειδῆ, οἱ Σπαρτιαῖται κατηγοροῦν αὐτοῦ, ὅτι διὰ

(1) Ποικ. Ἰστ. ΙΑ'. 6, 14. — (2) Αἰσχ. κατὰ Τιμάρχου, 182. —

πλούτον ἔμελλε νὰ γεννήσῃ βασιλίσκους καὶ ὄχι βασιλεῖς. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ὅμηρος πλάττει ὠραίους τοὺς ἥρωας αὐτοῦ, διότι ἔκτοτε ἐπιστεύετο ὅτι τὸ κάλλος μετεῖχεν ἀθανασίας. Καὶ ἀληθῶς εἶνε ἀκαταμάχτος δύναμις τὸ κάλλος, ὑφ' οὗ ἠττώνται θεοὶ τε καὶ ἄνθρωποι κατὰ τὴν βαθεῖαν ἔννοιαν τῶν ἐξαισίων παρ' ἀρχαίους σχετικῶν μυθοπλαστιῶν. Ὅτε ἡ Φρύνη ἢ περικαλεστέρα τῶν Ἀθηνῶν ἑταῖρα, ἐδικάζετο ποτε ὑπὸ τῶν δικαστῶν τῇ ἐγκλήσει τοῦ Εὐθύου ἐτοίμων νὰ καταγνώσῃ αὐτῆς θάνατον, ὁ ῥήτωρ Ὑπερίδης συνηγορῶν καὶ ἐξαντλήσας πάντα τῆς ὑπερασπίσεως τὰ στοιχεῖα, ἐν τέλει περιρρήξας αὐτῆς τοὺς χιτωνίσκους καὶ γυμνώσας τὰ ἀλαβάστρινα καὶ εὐγραμμά στέρνα κατέπληξε διὰ τοῦ ἐξαισίου κάλλους τοὺς δικαστὰς, οἵτινες ἠθώωσαν αὐτήν. Ἄλλ' οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν ἀπὸ τῶν σφριγῶν ἐκεῖνο καὶ ζῶν ἀριστοτέχνημα τῆς φύσεως, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἀπελλῆς ἰδὼν ποτε κατάγυμνον τὴν Φρύνην καὶ λυσίκομον ἐμβαίνουσαν τῇ θαλάττῃ, ἐνεπνεύσθη τὴν ἀμίμητον «Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην» του, ὡς ὁ Ῥαφαήλ ἐκ τῆς Φορναρίας τὴν ἀπαράμιλλον *Paragiar* του.

Ἄλλ' οὐ μόνον ὁ ἄφρωνος ἐκεῖνος θαυμασμός ὃν ἐνέπνεεν ἐπιβάλλουσα καὶ κατακτῶσα ἡ καλλονὴ τῶν διασῆμων ἑταίρων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἠθικὸν καὶ ψυχικὸν κάλλος, τὸ διαλάμπον ἐπὶ τοῦ ὑπερφάνου μετώπου τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν. Ἰσχυσε νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐταῖς ὑπέροχον ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν. Ἡ προσήνεια τοῦ ἠθους καὶ ἡ εὐστροφία τοῦ πνεύματος περιέβαλλον διὰ μείζονος αἰγλης τὸ θεσπέσιον αὐτῶν κάλλος. Ἡ Γνάθαινα κατέπληττε διὰ τῶν εὐφυστάτων ἀπαντήσεων, ὡς ἐπιμελῶς ἐσταχυολόγησεν ὁ Ἀθηναῖος ἐκ τῶν προγενεστέρων χρονογράφων. Μέλιττα δὲ ἡ ἑταῖρα τοσοῦτον ἦν ἐπαγωγὸς ἐν τε τῇ συμπεριφορᾷ καὶ τοῖς λόγοις, κατὰ δὲ τὰ παννύχια συμπόσια τοσοῦτον κατεργήτευε τοὺς ἐραστὰς καὶ συνδαιτυμόνας διὰ τῆς λεπτότητος τῶν σκωμμάτων καὶ τῆς ἀνεξαντλήτου χαριτολογίας περὶ τε τοὺς ψόγους καὶ τοὺς ἐπαίνους, ὥστε ἀπεκλήθη Μανία, διότι οἱ διαλεγόμενοι μονοῦ ἐπεμαίνοντο τῷ ἔρωτι αὐτῆς. Ἦν ἡ βασιλὶς τῶν συμποσίων καὶ ἡ ψυχὴ τῶν συνδιαλέξεων, πολλοὶ δὲ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς, ἐν οἷς ὁ Μάχων καὶ ὁ Λυγκεύς, εἶχον ἀποθησαυρίζει ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτῶν πλεῖστα αὐτῆς χαριτολογήματα. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφημίζοντο ὡς συγγραφεῖς, πλεῖστα ἐγκυκλοπαιδικὰ συγγράμματα ἐκπονήσασαι. Ἐλέγετο ὅτι τὸ περὶ Ὀψιολογίας καὶ Γαστρονομίας πολυβρύλητον σύγγραμμα τοῦ Ἀργεστράτου ἦν ἔργον τῆς πο-

λυμνθοῦς Φιλαινίδος τῆς ἑταίρας, μεθ' ἧς αἰετοπερὶ συνεχωρῶντιζετο. Εἰς ταύτην ἀκόμη ἀπεδίδετο καὶ ἑτέρα περιεργωτάτη συγγραφή περὶ Ἐφροδισίων, ἧς εὐφημον ἐποίησε μνείαν ὁ Θαυμασιὸς Χρῦσιππος, ὁ τῆς Στοᾶς ἡγεμῶν, ἐν τῇ περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς περισπουδάστῳ αὐτοῦ μελέτῃ. Ἐπεμελοῦντο ὅθεν οὐ μόνον τοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ τοῦ ἤθους καὶ τοῦ πνεύματος αὐτῶν, διὰ τῆς ἐρεῦνης καὶ ἀκροάσεως τῶν φιλοσοφικῶν διδασκάλων. Ἡ ἐξ Ἀρκαδίας ἑταίρα Λασθένεια ἐφιλοσόφει εὐδοκίμως καὶ συνειργάζετο μετὰ τοῦ συγγενοῦς καὶ διαδόχου τῆς Σχολῆς τοῦ Πλάτωνος, οὗ ἠκροάσθη μετὰ θαυμασίου ζήλου καὶ φιλομαθείας.

Ἦν δὲ τὰ ἀβρὰ στήθη ἐνίων—ἵνα μὴ εἴπω τῶν πλείστων—ἐξ αὐτῶν δὲν ἑπαλλον μόνον παλμοὶ ἔρωτος καὶ ἠδυπαθείας καὶ μέθης. Ἡ φιλοδοξία, ἡ ἔρωτοπάθεια καὶ ἡ ματαιοφροσύνη τῆς τρυφῆς, δὲν ἦσαν τὰ μόνον αἰσθητά, ὧν ἐνεπνέοντο. Πολλάκις εὕρισκον θέσιν ἐν ἑαυταῖς τὰ εὐγενέστερα τῶν αἰσθημάτων καὶ ἡ μέχρις ἡρωϊσμοῦ καὶ ἐθελουσίας ἔφεσις πρὸς γενναίας καὶ πατριωτικὰς πράξεις. Θέλετε μεῖζονα ἡρωϊσμὸν τῆς Λεαίνης, ἧτις ἔπεσεν ὀλοκαύτωμα τοῦ πρὸς τὸν Ἀριστογείτονα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος ἔρωτος; Ὅταν ὁ Ἰππίας⁽¹⁾ συλλαβὼν τὴν Λεαίναν ὑπέβαλεν εἰς φοικώδεις βασάνους, ὅπως ἐξαναγκάσῃ αὐτὴν εἰς ὁμολογίαν τῶν συμμετασχόντων τῆς κατὰ τῶν τυράννων ἐπιθέσεως, αὕτη ἐν ἀρχῇ μὲν ὑφίστατο ἡρωϊκῶς τὸ μαρτύριον, ἀλλ' εἴτα φοβηθεῖσα μὴ διὰ τῶν ἀπανθρώπων βασανιστηρίων τῇ ἀποσπάσειν ἀκουσίως τὴν ἐλαχίστην λέξιν, ἀπέκοψεν ἡ ἰδία δῆξασα τὴν γλῶσσαν. Καὶ δικαίως ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἀθηναίων ἔστησεν εἰς τιμὴν τῆς ἡρωϊδος ἑταίρας *Λεαίναν ἄγλωττον ἐκ χαλκοῦ ἐν τοῖς προπυλαίοις τῆς Ἀκροπόλεως*. Ὅμοιον ἡρωϊσμὸν τῷ τῆς ἑλληνίδος ἐπεδείξατο καὶ ἡ ῥωμαία Ἐπίχαρις ἡ ἑταίρα τοῦ Μέλαντος, ἀδελφοῦ τοῦ Σενέκα ὅστις μετὰ τοῦ Πείσωνος εἶχε συνομύσει κατὰ τοῦ Νέρωνος. Ταύτην ἐζήτηε ὁ τύραννος νὰ ἐξαναγκάσῃ διὰ βασάνων εἰς τὴν κατάδοσιν τῶν ἀπορρητῶν τῆς συνομωσίας, ἀλλ' ἡ Ἐπίχαρις, ἀγομένη ἐντὸς ἀμάξης ἐνώπιον τοῦ Νέρωνος πρὸς νέας βασάνους, ἀπεβρόχισεν ἑαυτὴν διὰ τῆς ἰδίας ζώνης, φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς τὸ μυστήριον ὑπὸ τὴν σκοτίαν τοῦ τάφου. Ὁ Νέρων ἐφρύαξεν ἐκ λύσσης ὅτι ἠττήθη ἡ σιδηρὰ ἰσχύς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας μιᾶς ἑταίρας.

(1) Πολυαῖνου βιβλ. 8, 520.

Ἄλλὰ μήπως ἡ Τιμάνδρα τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπεδείξατο ἥσσονα ἡρώϊσμον; Ὁ Πλούταρχος⁽¹⁾ διηγεῖται ὅτι ἡ μεγαλόψυχος ἑταῖρα προέταξεν ἑαυτὴν εἰς τὰς φλόγας καὶ τὰ βέλη τῶν ἐπιβούλων ἐμπρηστῶν τοῦ Φαρναβάζου, οὔτινες ἐπυρπόλησαν τὸν οἶκον, ἐν ᾧ διητᾶτο ἀνύποπτος ἐν Φρυγίᾳ ὁ Ἀλκιβιάδης, ζητοῦσα νὰ σώσῃ ἀντὶ τῆς ἰδίας ζωῆς ἐκείνην τοῦ προσφιλοῦς ἑταίρου. Καὶ ὅταν οὗτος διαφυγὼν τὸ πῦρ ἔπιπτεν ὑπὸ τὴν βολὴν τοξέυματος, ἡ Τιμάνδρα ἐθρήνησεν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν πολύτιμον νεκρὸν ὃν ἀπολοφυρομένη ἐκήδευσε μετὰ καταπληκτικῆς μεγαλοπρεπείας.

Ἡ αὐλητρίς Λάμια, ἡ τοῦ Ἀθηναίου Κλεάνορος θυγάτηρ, ἡ δαιμονία καὶ πολυτάλαντος ἑταῖρα, ἡ τοσοῦτον φημισθεῖσα οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκθαμβὸν καλλονὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν βασιλείον μεγαλοπρέπειαν τοῦ βίου, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὸ εὐστροφον καὶ σαρκαστικὸν πνεῦμα ἐν ταῖς συνδιαλέξεσιν αὐτῆς, ἰδρυσεν ἰδίους ἀναλώμασι τὴν ἐν Σικυῶνι ποικίλην στοάν⁽²⁾. Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς, ὁ ἐξυμνηθεὶς ὡς ἰσόθεος ἐν τῷ ναῶ τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐλευθερωθεισῶν Ἀθηνῶν, ὁ οἰστρήλατος δορυκτῆτωρ τόσων πόλεων, ἠττήθη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς θεσπεσίας καλλονῆς τῆς διαβολῆτου Λαμίας, ἧς ἐκμανῶς ἠράσθη, καίπερ λατρευθεὶς παρὰ πόδας ὑπὸ πατρῶν τῶν ἐν Ἀθήναις ἑταίρων. Ὅτε δὲ ἐκδεδιτητῆμένος ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ τῆς ἀκολασίας διετέλει αἰγμάλωτος ἐν Συρίᾳ παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Σελεύκου, μόνῃ ἡ Λάμια, καταλιποῦσα τοὺς περιφανεῖς αὐτῆς ἔρωτας, ἔδραμε παρ' αὐτῷ καὶ ἐδέχθη εἰς τὰς ἀγκάλας τὴν ὑστάτην πνοὴν τοῦ θνήσκοντος βασιλέως. Παρηκολούθησεν ἐπὶ ἰδίᾳς νηὸς τὸν εἰς Ἑλλάδα κομιζόμενον νεκρὸν καὶ ἐθρήνησεν ἀποδυρομένη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ἐκπτώτου ἐκείνης μεγαλειότητος.

Ὅταν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὑποκύψας ἐν τέλει καὶ οὗτος εἰς τὴν τρυφὴν ἀκολάστων ἐρώτων, ἐπανηγύριζεν ἐν μίθῃ καὶ κώμοις καὶ ἑταιρिकाῖς παιδιαῖς τὴν θριαμβευτικὴν αὐτοῦ εἰς Σοῦσα εἰσέλασιν, ἐστιώμενος μετ' ἐπινικίους θυσίας τοὺς φίλους καὶ στρατηγούς, Θαις ἡ ἐξ Ἀττικῆς ὠραία ἑταῖρα, διενεόθη νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τοῦτο, καθ' ὃν χρόνον ἠκχιζετο ἐν ἐρωτικοῖς παιγνίοις μετὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς κατακτητοῦ, ἐξητήσατο παρ' αὐτοῦ ὅπως θέσῃ πῦρ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως. Ἡ πρότασις ἐπεκροτήθη μετὰ

(1) Πλουτ. Ἀλκιβ. XXXIX, 25, 417. (2) Ἀθῆν. τόμ. III.

θορυβώδους ἀλαλαγμοῦ καὶ τὰ βασιλεία μέγαρα μετὰ μικρὸν παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας⁽¹⁾. Καὶ ἀληθῶς, ὡς ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος⁽²⁾, τὰ μετὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου γύναια ἐξεδίκησαν τὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδρομὰς τῶν Περσῶν πλείωτερον τῶν ναυμάχων καὶ πεζομάχων στρατηγῶν⁽³⁾. Ἡ Θαίς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐγένετο ἐπίσημος πικρακίς τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος τῆς Αἰγύπτου, μεθ' ἧς ἔτεκε τὴν Εἰρήνην, ἣν ἐγήμεν ὁ τῆς Κύπρου ἄναξ Εὐνοστός.⁽⁴⁾

Ἡ ἐκ Θεσπιῶν Φρόνη, ἡ ἐν ἀμυθήτῳ πλούτει βιοῦσα, προσημέχθη νὰ περιτειχίσῃ τὰς Θήβας ἐκ τῶν ἰδίων θησαυρῶν ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ ν' ἀναγραφῆ ἐπὶ τῶν πυλῶν τὸ ἐπίγραμμα τὸδε: *Ἀλέξανδρος μὲν κατέσκαψεν ἀρέστησε δὲ Φρόνη ἡ ἑταίρα*». Περὶ τῆς διαβοήτου ταύτης ἑταίρας διηγοῦνται ὅτι ἡ εὐμέλεια καὶ ἡ κανονικότης τῶν γραμμῶν τοῦ σώματος ἦτο ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαράμιλλος, ὥστε ἦν ἀδύνατον ν' ἀτενίσῃ τις αὐτὴν γυμνήν. Τὸ ἰδανικὸν τῆς καλλονῆς ταύτης ἀπθηνάνητισεν ἡ μεγαλοφυῆς γλυφίς τοῦ Πραξιτέλου, φιλοτεχνήσασα ἀντ' αὐτῆς τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου. Εἰς τὰ μέγαρα τῆς Φρόνης, ὑπερετουμένης ὑπὸ πληθῆος οἰκετῶν καὶ δούλων, παρσίτουσιν πολλοὶ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων, ἐν οἷς καὶ Γρυλλίων ὁ Ἀρειοπαγίτης. Πολυτάλαντον ἀγαλμα αὐτῆς χρυσῷ ἐργασμένον καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ μαρμαρίνου κίονος ἀνακείμενον ἠγείρετο περιφανές ἐν Δελφοῖς, προέχον μετὰ τῶν ἀγαλμάτων Ἀρχεδάμου καὶ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου.

* *

Αἱ Ἀθῆναι καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ Κόρινθος ἐξέθρεψαν σεμνυόμεναι τὰς ἐπὶ κάλλει ψυχῆς καὶ σώματος περιφανεστέρους τῶν ἑταιρῶν. Ἐν Ἀθήναις, ἐκτὸς τῶν μνημονευθειῶν, διέπρεψαν ἡ Λαμυρίς, ἡ Εὐφροσύνη, ἡ Ἀγαλλίς, ἡ Θαυμαρίον, ἡ Θεόκλεια, ἡ Ληναϊτόκυστος, ἡ Χίμαιρα, ἡ Λαμπάς, ἡ Ἄστρα καὶ πλείεσται ἄλλαι, ὧν τὸ κορυφώμα καὶ τὸ ἐπίζηλον ἀγλαίσμα ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ἡ θαυμαστὴ Ἀσπασία.

Ἡ Κόρινθος ὁμως, οἱ πολυδαίδαλοι καὶ πολύοιλοι Παρίσιοι τῆς ἀρχαιότητος, ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ ἀνά τὴν Ἀνατολήν γνωστοῦ κόσμου ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρέτου γεωγραφικῆς θέσεως. Ἐν αὐτῇ συνέρρεον φιλόσοφοι, στρατηγοὶ, ῥήτορες, ποιηταί, πολυτάλαντοι ἡγεμονόπαιδες, ἡγεμόνες,

(1) Πλουτ. Βίος Ἀλεξ. 38. (2) Αὐτόθι XII, 20. (3) Ἀθήν. III, 37. (4) Διοδ Σικελ. II, 47.

βασιλείς, ἀποκομίζοντες πλοῦτον ἀμύθητον καὶ δωρεὰς μεγαλοπρεπεῖς
 καὶ λάφυρα βαρύτιμα καὶ ἀναθήματα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Ὁ
 ἀνεμμένος βίος, ἡ τρυφήλότης καὶ ἡ ἀνατολικωτέρα ἡδυπάθεια τοῦ
 ἔρωτος ἔστησαν τὸν διάχρυσον αὐτῶν θρόνον ἐν Κορίνθῳ παρὰ τὸ ἐν τῇ
 Ἀκροπόλει ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης, οὗ ἐκ τῶν ἀναριθμῶν θησαυρῶν πλείους
 ἢ χίλιοι ἐταῖροι ἱερόδουλοι συνετηροῦντο, κατὰ τὸν Στράβωνα,⁽¹⁾ πλου-
 τίζουσαι καὶ πολυοχλίζουσαι τὸ πανδαυμόνιον ἐκεῖνο τῆς πόλεως. Μυ-
 ρεψοὶ, ἀνθοπώλιδες, κομμωταὶ, τρίπται καὶ κατευνασταὶ, ποικιλταὶ
 καὶ τορευταὶ καὶ χρυσεῦ μαλακτῆρες καὶ χαλκοτύποι καὶ πλαστουργοί,
 αὐλητρίδες καὶ ὄρηστρίδες, τερατοσκοποὶ καὶ θαυματοποιοὶ, κθα-
 ρισταὶ καὶ κάπηλοι, ἐπώλουν ἀδῶς τὰ δαψιλῆ μέσα τῆς φανταστικω-
 ρας ἡδονῆς, ἀναχθείσης ἤδη εἰς μοῖραν ἐπιστήμης, καὶ συνωστιζόμενοι
 ὑπὸ τὰς στοὰς καὶ ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἀπετέλουν εἰκόνα, ἣν ἀδύνατον νὰ
 συλλάβῃ ἡ φαντασία. Αἱ οἰκίαι, αἱ αὐλαὶ καὶ οἱ κατάφυτοι κῆποι
 τῶν διαπρεπουσῶν ἑταιρῶν, παρ' αἷς συνεπυκνοῦντο οἱ πλουσιώτεροι
 καὶ ἐνδοξότεροι ἄνδρες, μετεβάλλοντο αὐτόχρομα εἰς ἐξαισίους παρα-
 δείσους. Ἐκεῖ ἐπράττοντο οἱ κάλλιστοι οἶνοι οἱ διαχέοντες εἰς τὰς
 φλέβας τὴν ζωὴν, τὴν μέθην καὶ τὸν ἔρωτα, ὁ τῆς Χίου καὶ Θάσου,
 ὁ μυρίνης τῆς Ῥόδου καὶ ὁ ἱερὸς καλούμενος τῆς Πράμνου. Ἐκεῖ ἐπω-
 λούντο, ἐξ ἀπωτάτων προερχόμενα χωρῶν, τὰ κάλλιστα τοῦ ἱματι-
 σμοῦ εἶδη, τὸ κροκωτὸν, τὸ ταραντινίδιον, οἱ ἐγκυκλοὶ, οἱ κεκρύφαλοι,
 αἱ καλύπτραι καὶ οἱ βαπτοὶ χιτωνίσκοι, τὰ διάχρυσα σανδάλια καὶ
 οἱ ἐξαισίοι χιτῶνες, οἱ χρυσαῖς καὶ ἀργυραῖς πόρπαις ἐμποροῦμενοι,
 δι' ὧν ἀπέστειλθεν ἔτι μᾶλλον θαμβοῦσα ἡ καλλονὴ τῶν ἑταιρῶν.
 Ἐπίση· κάτοπτρα πολύτιμα, τράπεζαι ἐκ σφενδάμου ἐλεφαντόποδες,
 ἀργυρόποδες κλίμαι, κύλικες ἐκ χρυσοῦ ἀπέφθου κλπ. Τὰ εὐωδέστερα
 τῶν ἀνθέων, ἡ οἰνάνθη, τὸ τοῦ Διὸς ἄνθος τὸ Ἴον, τὸ ἡμεροκαλλές,
 τὸ λείριον, ὁ ἐλίχρυσος, τὸ λευκόιον, τὸ φλόγινον, ἡ λυχνίς, τὸ Ἴφιον,
 ἐστεφάνουν τοὺς ἀπαστράπτοντας ἐκείνους ἔρωτας τῆς Κορίνθου, τὰ
 δὲ εὐωδέστερα ἀρώματα τῆς Αἰγύπτου, τὸ Ἴρινον καὶ τὸ ῥόδινον, ἀνα-
 διδόμενα ἐκ μικρῶν χρυσοκολλήτων καλπῶν, ἀμυμήτων λεπτουργη-
 μάτων, μετέβαλλον αὐτοὺς εἰς ἄρρητον μαγείαν. Ἐντεῦθεν ἡ κατα-
 πληκτικὴ δαπανηρότης τοῦ βίου αὐτόθι καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ χαρακτη-
 ριστικὸν κατὰ τὸν Στράβωνα λόγιον: οὐ παρτὸς ἔσθ' ὁ πλοῦς εἰς

(1) Στράβων 8, 20, 536.

Κόρινθος. Ἐν Κορίνθῳ ἐπεκράτει ἀκόμη ἔθος, καθ' ὃ, ὅσκις ἡ πόλις ἤρχετο περὶ μεγάλων τῆ Ἄφροδίτῃ, συμπαραλαμβάναν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὡς οἶόν τε πλείστας ἑταίρας, ὅπως αὐταὶ προσευχηθῶσι τῇ πολιούχῳ θεᾷ πρὸ τῆς ἐπίσημου τῶν ἱερῶν τελέσεως. Ὅταν ὁ Ξέρξης ἐπέδραμεν εἰςβᾶλλον εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ, πρῶται αἱ Κορίνθιαὶ ἑταῖραι προσελθοῦσαι εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἄφροδίτης προσήξαντο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν Ἑλλήνων, διὸ καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἀνεγράφθησαν ἐπὶ περιθῆατου τιμητικοῦ πίνακος. Πολλάκις δὲ ἰδιῶται ἐπικαλούμενοι τὴν θεὰν κατηύχοντο ὅτι, εἴ ποτε εἰσακουσθῆ ἡ δέησις αὐτῶν, ἀφιερῶσσι τακτὰς ἑταίρας εἰς τὸ ἱερόν. Καὶ ἡ πόλις δ' ἤγεν ἰδίαν ἑορτὴν Ἄφροδίσεια καλουμένην, καθ' ἣν πάντες οἱ πολῖται ἐκώμαζον ἐλευθέρως ἑταίραις συγχρωτιζόμενοι.

Ἐπερᾶνω τοῦ καταπλήττοντος ἐκείνου μεγαλείου τοῦ πλοῦτου, τῆς τρυφῆς, τοῦ κάλλους καὶ τῶν ἐρώτων, ἀπαστράπτει ἡ ἔξοχος Λαίς, ἡ ἑταῖρα, ἀκτινοβολοῦσα διὰ τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ πνεύματος καὶ ὑποτάσσουσα ὑπὸ τὸ διάδημα τῆς γοητείας αὐτῆς θαυμαστὰς καὶ λάτρας τοὺς διασημοτέρους τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τοῦ Ἀριστίππου καὶ τοῦ Δημοσθένους μέχρι τοῦ κυνικοῦ Διογένης, οὓς εἴλκυε πρὸς αὐτὴν ἡ ἀνά τὰς πόλεις καὶ τὰς αὐλὰς τῆς Ἀνατολῆς διαδιδόμενη ταχύπερος φήμη. Παρθένον ἔτι οὖσαν ἐθαύμασε τὴν Λαΐδα ὁ Ἀπελλῆς, οἱ δὲ κράτιστοι τῆς ἐποχῆς ζωγράφοι ἀπεμιμῶντο ἐν ταῖς ἑαυτῶν γραφαῖς τὴν θαυμασίαν εὐμέλειαν τοῦ ἐμφύχου ἐκείνου ἀριστουργήματος τῆς Κορίνθου. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς Λαΐδος συμπόσια ἐθάμιζον οἱ παρεπιδημοῦντες ἐπίσημοι ξένοι καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι εὐπατρίδαι τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἄλλ' ὅτι ἤγειρε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Κορινθιακοῦ λαοῦ καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου ἦν τὸ βαθεῶς ἐρριζωμένον αὐτῇ αἶσθημα τῆς ἀγαθοεργίας. Ἐκ τοῦ θησαυροφυλακίου αὐτῆς ἐδαπάνη μεγάλα ποσὰ, περιθάλλουσα τοὺς πένητας, ἐξαγοράζουσα καὶ ἀπελευθεροῦσα ἀνδράποδα, προστατεύουσα δαψιλῶς ἀπωφρατισμένας οἰκογενείας, προικοδοτοῦσα πτωχὰς κόρχας καὶ ἐν γένει φιλανθρώπως προσφερομένη ὑπὲρ τῶν πασχόντων. Τὸν θάνατον δὲ τῆς ἐκτάκτου ταύτης σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ωραιότητος, ἦν κατὰ τὸν Δημοσθῆνη διημφισβήτησαν αἱ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ δύο θάλασσαι, ἐθρήνησεν ἐν βαθεῖ πένθει ἄπας ὁ λαὸς τῆς Κορίνθου, ἦν αὐτὴ κατηύχασε διὰ θάμβους ἀσυνήθους, ἀνήγειρε δὲ εὐγνωμονῶν πολῦτιμον τάφον παριστῶντα μαρμαρίνην λέαιναν, κρα-

τοῦσαν κριτὸν ἐν τοῖς ὄνυσιν αὐτῆς, σωζόμενον δὲ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παισανίου (*). Λέγεται δ' ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἰδρῦθῆ ἕτερος τάφος ὑπὸ τοῦ ἐκμανῶς ἐρασθέντος αὐτῆς Ἴπποκράτους (*), πρὸς δὲ καὶ μετάλλιον ἐκόπη ἐν Κορίνθῳ πρὸς τιμὴν τῆς ἐξόχου Λαΐδος.

* *

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἀθανάτου Ἀσπασίας, τῆς ἐκ Μιλήτου, τῆς ἐξαιρέτου καὶ ἀληθῶς προνομιούχου ἐκείνης γυναικείας φύσεως, ἥτις ὑπῆρξεν ὅχι πλέον τὸ ἀμίμητον ἀγλαΐσμα τῶν ἐπισήμων ἑταιρῶν, ἀλλ' ὁ ἐντελέστερος τῆς γυναικῶς τύπος, ὑπὸ τὴν ἐποψίν τοῦ κάλλους, τοῦ ἀστραπηθόλου πνεύματος, τοῦ ὕψους τοῦ φρονήματος, τῆς ῥητορικῆς δεινότητος καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἐμβριθείας, καὶ ἥς τὸ ὄνομα ἀπηθανατίσθη μετὰ τῆς δόξης τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Περικλέους, ὄνομα πλήρες ἔρωτος, ποιήσεως, μυστηρίου, αἴγλης, καταπλήξεως; Ἀληθῶς ἡ φύσις ὑπῆρξεν ἀφειδῆς, ἀριστοτεχνήσασα τὴν ἐξοχὸν ταύτην γυναῖκα, ἐν ἣ συνεδύασε πάντῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κάλλους, ὡσεὶ ἤθελε νὰ καταπλήξῃ παραδίδουσα εἰς τὴν ἀποθέωσιν τῶν αἰώνων τὸ ἕκτον τῆς γυναικείας τελειότητος. Ὁ Σωκράτης ἠκροᾶτο ἐν προσηλώσει τῆς διδασκαλίας τῆς περιωνύμου ἑταίρας, ὁ Φειδίας ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς τὴν χρυσελεφάντινον Ἀθηναῖν τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ τίς οἶδεν ἂν ὁ Περικλῆς ἤθελε στήσῃ ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ περιόπτου βράχου τῶν Ἀθηναίων τὸν Παρθενῶνα, ἐὰν μὴ ἐδιδάσκετο καὶ ἐνεπνέετο τὰς περὶ καλοῦ καὶ τέχνης θεωρίας παρὰ τῆς Ἀσπασίας. Μαθήτρια τοῦ Ἀναξαγόρου εἶχεν ἤδη ἑνωρὶς ἐφελκύσει τὸν θαυμασμόν τοῦ μεγάλου διδασκάλου, βραδύτερον δὲ ὑπὸ τὰς στοὰς τῶν κήπων αὐτῆς ἐδίδασκεν εὐδοκίμως τὴν φιλοσοφίαν εἰς ἐπήκοον καὶ αὐτῶν τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους, ὁδηγούντων πρὸς ἀκρόασιν καὶ τὰς ἰδίας ἀκόμη γυναικίας, εἰ καὶ διέτρεχε θρόλος ὅτι διέτρεφε παρ' ἑαυτῇ παιδίσκας ἑταιρούσας. Ἡ σοφία καὶ ἡ πολιτικὴ σύνεσις τοῦ Περικλέους ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ γόητρον, ὅπερ ἐξήσκει ἐπ' αὐτοῦ ὁ ἔρωσ τῆς Ἀσπασίας, ἥς χάριν ἐπεχείρησε, κατὰ τὸν Πλούταρχον (*), καὶ τὸν πρὸς τοὺς Σαμίους πόλεμον, ὧν καὶ τὰ τείχη καθεῖλε καὶ τὰς ναῦς ἐάλω καὶ χράμασι πολλοῖς ἐζημίωσεν. Ἡ δὲ περὶ τὴν ῥητορικὴν ἄσκησις τοῦ μεγάλου τῶν Ἀθηναίων πολίτου ὠφείλετο εἰς τὰς μετ' αὐτῆς ὑψηλὰς

(*) Παισαν. Κορινθ. Vol. I, 2, 2, 4. (*) Ὅρα Παισ. αὐτόθι. (3) Πλουτ. βίος Περικλ. XXIV, σελ. 323.

διαλέξεις καὶ συζητήσεις⁽¹⁾, ὧν θέμα ἦν ἡ πολιτικὴ, ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοσοφία. Ὁ Ἀριστοφάνης ἀποφαινεται ὅτι ἡ Ἀσπασία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀφορμὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὃν ὑπεδαύλισεν ὁ Περικλῆς ἐκδικούμενος τὴν ὑπὸ τῶν Μεγαρέων γενομένην αὐτῇ ὕβριν, οἵτινες, προσβληθέντες διότι νεανίαί τινές μεθυσκοττάβοι ἐξ Ἀθηνῶν μεταβάντες εἰς Μέγαρα ἀπήγαγον κοινόν τι γύναιον τὴν Σιμαίθαν, ἀντεξέκλειψαν δύο τῶν οἰκοσίων τῆς Ἀσπασίας γυναικῶν. Ἦθελεν εἶσθαι ἀδύνατον νὰ ἐξεικονίσωμεν διὰ τῶν ἀτελῶν ᾧδε γραμμῶν τὸ ἔξοχον πρόσωπον, ὅπερ διεδραμάτισεν ἡ Ἀσπασία, καὶ ἧς ἐφάμιλλον δὲν ἔχει ἴσως νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἱστορία ἄλλην, εἰ μὴ ἴσως τὴν περιώνυμον ἐπὶ κάλλει καὶ παιδείᾳ Μαιντωνῶν, τὴν χήραν τοῦ ποιητοῦ Σκαρών, τὴν χρηματίσασαν ἑταίραν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἢ τὴν Πορπαδοῦρ, τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', εἰς ἣν οὗτος ἀπένειμε τὸν τίτλον τῆς μαρκησίας, καὶ ἧτις τοσαύτην δύναμιν ἤσκει εἰς τὸ ἀνακτοβούλιον, ὥστε ἡ Μαρία Θηρεσία ἠναγκαζέτο νὰ κολακεύῃ ἰδιαιτέρως αὐτὴν, ἧς ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ἠπειλεῖτο νὰ ματαιωθῇ ὁ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ' ἐπιδικώμενος γάμος τῆς Μαρίας Ἀντωνέττας. Τὸ δὲ τοῦ Αἰσχίνου ἰσχυρισθέντος ὅτι ἡ Ἀσπασία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους συνήθε μετὰ τοῦ ἀγενεῶς προβατοκαπήλου Λυσικλέους, φαίνεται μᾶλλον κακεντρεχῆς ἐπινόημα πρὸς κατασκευοφάντησιν τῆς ἀπαραμίλλου ἑταίρας, καθ' ἧς ὁ ἐκ τῆς δόξης φθόνος δὲν ἠδύνατο εἰμὴ ν' ἀκονίσῃ τὴν φιλοκέρτομον γλώσσαν τῶν μοχθηρῶν καὶ νὰ παράσχῃ ὕλην εἰς τοὺς κωμωδιοποιούς καὶ γελωτοποιούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

* *

Τοιαύτη ἐν συνόψει ὑπῆρξεν ἡ κοινωνικὴ θέσις, ὁ βίος, ἡ τελειότης, καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑταίρων ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος. Τὸ θαμβοῦν αὐτῶν κάλλος, ἀπαστρέπτον ἐπι μᾶλλον διὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἦν ὡς τὸ ἰσχυρὸν φῶς, ὅπερ φωτίζει ἅμα καὶ ἀποτυφλοῖ. Αἱ κραταιαὶ φύσεις, ὡς ἡ τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, ἐφωταγωγοῦντο ἐνισχυόμεναι ἐκ τοῦ ἔρωτος αὐτῶν, ἐν ᾧ τοῦναντίον αἱ χυδαῖαι καὶ θηλυπρεπεῖς ἀπεπνίγοντο ἐν τῇ ἀκολασίᾳ. Ἄν ὁ Περικλῆς ᾧφειλεν εἰς τὴν Ἀσπασίαν φύλλα τινὰ ἐκ τῶν δαφνῶν τῆς δόξης αὐτοῦ, ὁ υἱὸς ὅμως τούτου Ἐάνθιππος ἐχρεώσεται τὴν ἠθικὴν

(1) Φιλοστράτου Ἐπιστ. Η', σφ'. «... Λέγεται δὲ καὶ Ἀσπασία ἡ Μιλησία τὴν τοῦ Περικλέους γλῶτταν κατὰ τὸν Γοργίαν ἠῆξαι».

αυτοῦ καταστροφὴν καὶ ἀθλιότητα εἰς τὴν πολυδάπανον θυγατέρα τοῦ Λυσάνδρου, μεθ' ἧς συνεβίου ἐν ἐσχάτῃ ἐκδιαιτήσει. (4) Οἱ φιλήδονοι καὶ ἡδυπαθεῖς, οἱ μόνον τὴν ἐκ τῶν αἰσθήσεων τρυφήν ἐπιζητοῦντες, κατέστρεψαν οἰκτρῶς τὰ πλούτη, τὸ ἦθος, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ἑταιρῶν. Τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀποπειραθέντες ἀπλῆν σκιαγράφησιν τοῦ βίου τῶν ἐλευθερίων παρ' ἀρχαίους γυναικῶν, δὲν ἀξιούμεν ὅτι ἐπετύχομεν πλήρη ψυχολογικὴν καὶ κοινωνιολογικὴν ἐπ' αὐτῶν μελέτην. Ὅπόσα ὅμως διδάγματα ὑψηλῆς ἠθικῆς ἠδύναντο νὰ προσπορισθῶσιν ἀληθῶς οἱ παρ' ἡμῖν ἠθικολόγοι, οἱ συγκρίνοντες τὰς σελίδας ταύτας τοῦ ἀρχαίου ἰδιωτικοῦ βίου πρὸς τὰ ἐκάστοτε ἠθικὰ φαινόμενα τοῦ παρ' ἡμῖν πεπολιτισμένου!

Ἀθῆναι, Ὀκτώβριος, 1885

ΚΩΝΣΤ. Φ. ΣΚΟΚΟΣ

ΜΗ ΠΤΑΙΩ;

Τί μ' ἐρωτᾶς, πῶς σ' ἀγαπῶ;
 Πῶς μ' ἐρωτᾶς τί ἔχω
 καὶ μένω ὅπου μένεις σύ
 καὶ ὅπου τρέχεις τρέχω;

Μὴ βλάπτει ἂν σ' ἠγάπησα;
 κι' ἂν σ' ἀγαπῶ μὴ βλάπτει,
 τὰ στήθη σου, ἂν, ἀληθῶς,
 ὃ ἔρωσ δὲν ἀνάπτει;

Τί δὲ ἂν ἐγὼ καίωμαι,
 ἀφ' οὗ ἐσὲ δὲν καίω;
 Τί, πρὸς ἐσέ; Καὶ τί ζητεῖς
 τὸν πταίοντα; Μὴ πταίω;

1885

ΕΥΓ. ΔΑΝΤΣ.

(4) Πλουτ. Βίος Περικλ.